

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Žerovnik

Rasna diskriminacija v Sloveniji in ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Žerovnik

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Rasna diskriminacija v Sloveniji in ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Mami, očiju in sestrama,
ker so skozi vsa leta mojega šolanja verjeli vame in me podpirali, tako moralno
kot finančno,*

*in pa Tebi,
ki si verjel vame, me podpiral pri vseh mojih odločitvah in se veselil z menoj ob
uspehih, ter me tolažil ob padcih.*

*Posebna zahvala pa gre mentorju, g. Bogomilu Ferfili, ki mi je s svojimi nasveti
pomagal pri nastajanju diplomske naloge.*

Iskrena Hvala!

RASNA DISKRIMINACIJA V SLOVENIJI IN ZDA

Ne glede na to kje na svetu se nahajamo, smo lahko venomer priča neki obliki nadlegovanja (opravljanje, izogibanje, diskriminacija, nasilje, genocid). V Združenih državah Amerike so na udaru predvsem Afroameričani, ki so že od samega začetka predmet rasizma. Predvsem se je to dogajalo v 60. letih prejšnjega stoletja, vendar pa je potrebno izpostaviti borce za pravice temnopoltih (Rosa Parks, Martin Luther King...). V Sloveniji so Romi med najbolj diskriminiranimi skupinami. Čeprav sta obe (diskriminirani) skupini v svoji državi vključeni v samo družbo, npr. obstajajo posebni zakoni, ki veljajo samo za njih, sama vključenost v zdravstveno oskrbo, poskusi zaposlovanja, pa še vedno prihaja do velikih razlik med njimi in ostalimi prevladujočimi skupinami, ki živijo v tej državi. Posebej za to so vodilni vzpostavili neke programe, s katerimi naj bi se skupini integrirali v samo življenje. V Sloveniji se tako nakazuje možnost za večjo prisotnost in razumevanje posebnosti romske kulture, zlasti na ravni strokovne obravnave. Medtem pa v Združenih državah Amerike črnci ostajajo ločena skupina. Uspeh boja za državljanske pravice lepo ponazarja dejstvo, da so izključno beli organizmi moči veliko Američanom neprijetni. A čeprav si večina želi več raznolikosti, se še vedno niso sprijaznili z ukrepi, oblikovanimi za njeno doseganje, in njihova prihodnost tako ostaja negotova.

Ključne besede: rasna diskriminacija, Romi, Afroameričani, Slovenija, Združene države Amerike

RACIAL DISCRIMINATION IN SLOVENE AND IN THE USA

No matter where we are, we can always be a witness of some kind of harassment (avoidance, gossiping, discrimination, violence, genocide). The Afro-Americans in the United States of America are under attack, they are also the object of racism from its' beginnings. This was happening especially in the 60th in last century, but we have to point out fighters for "negro" rights (Rosa Parks, Martin Luther King). Roms are one of the most discriminated groups in Slovenia. Even though both (discriminated) groups are included in society, there are special laws, involvement in health care, recruitment attempts...there are still big differences between them and other dominant groups, who live in the country.

Because of that, the authority has established some programs to help discriminated groups to integrate into society. In Slovenia for example there is a bigger opportunity for presence and understanding of speciality or Rom culture. Meanwhile, the black people in the United States of America are remaining a separate group. The success of fight for civil rights illustrates the fact that white organisms of power are for the majority of American unpleasant. Even though the majority is lacking for diversity, they are not yet accepting actions, which were designed to achieve it. Therefore their future remains uncertain.

Key words: racial discrimination, Roma, African Americans, Slovenia, United States of America

KAZALO

1 UVOD	7
2 POJMI DISKRIMINACIJA, PREDSDODKI IN RASNA DISKRIMINACIJA	9
2.1 DISKRIMINACIJA IN PREDSDODKI	9
2.2 RASNA DISKRIMINACIJA	12
3 PREGLED RASNE DISKRIMINACIJE V SLOVENIJI	13
3.1 NACIONALNI PREGLED SITUACIJE GLEDE RASNE DISKRIMINACIJE V SLOVENIJI	13
3.2 KDO SE SREČUJE Z RASNO DISKRIMINACIJO?	14
3.3 NACIONALNI ZAKONI O RASNI DISKRIMINACIJI	14
3.4 POMOČ NAMENJENA ŽRTVAM RASNE DISKRIMINACIJE	15
4 ŠTUDIJA PRIMERA 1 – RASNA DISKRIMINACIJA ROMOV V SLOVENIJI	16
4.1 ZNAČILNOSTI ROMOV V SLOVENIJI	16
4.1.1 <i>Pojem Rom</i>	16
4.1.2 <i>Demografski podatki</i>	16
4.1.3 <i>Status in pravni položaj</i>	16
4.1.4 <i>Jezik</i>	17
4.2 PREDHODNIKI DANAŠNJIH ROMOV V SLOVENIJI IN NJIHOVE SELITVE	17
4.3 »MI O ROMIH«	18
4.4 ROMI NA SLOVENSKEM IN RASNA DISKRIMINACIJA ROMOV	19
4.4.1 <i>Življenjske razmere</i>	20
4.4.2 <i>Socialna in zdravstvena oskrba</i>	21
4.4.3 <i>Otroška oskrba, obisk v šolah ter izobraževanje</i>	22
4.4.4 <i>Usposabljanje Romov za vstop na trg dela ter zaposlovanje Romov</i>	24
4.4.5 <i>Organizacijske aktivnosti in sodelovanje</i>	26
5 ŠTUDIJA PRIMERA 2 – RASNA DISKRIMINACIJA AFROAMERIČANOV V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE	27
5.1 ZGODOVINA AFROAMERIČANOV	27
5.2 »ČRNSKO VPRAŠANJE«	29
5.3 RASNA DISKRIMINACIJA AFROAMERIČANOV V ZDA	30
5.3.1 <i>Rasna neenakost v zaposlovanju</i>	31
5.3.2 <i>Izobraževanje črncev</i>	33
5.3.3 <i>Zdravstvena oskrba črncev</i>	34
6 ZAKLJUČEK	35
7 LITERATURA	38

SEZNAM KRATIC

CSD – center za socialno delo

ECRI - Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti

HARYOU - Harlem Youth Opportunities Unlimited

ICERD - International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination

NVO – nevladne organizacije

ZDA – Združene države Amerike

ZRS – Zveza Romov Slovenije

1 UVOD

- **Predmet preučevanja:**

V svoji diplomski nalogi bom predstavila kako se kaže rasna diskriminacija dveh izoliranih skupin ljudi, in sicer Romov v Sloveniji ter Afroameričanov v Združenih državah Amerike. Predstavila bom tudi ukrepe/programme za reševanje tovrstnega diskriminirajočega obnašanja do Romov v Sloveniji in Afroameričanov v ZDA.

Naloga je sestavljena iz štirih glavnih poglavij, vsebinsko pa so ta štiri poglavja razdeljena na dva sklopa. Prvi sklop je teoretične narave in vsebuje dva poglavja. Prvo poglavje zajema natančno razlago pojmov diskriminacija, predsodki in rasna diskriminacija, ki služi za nadaljnje lažje razumevanje preučevane teme. V drugem poglavju bom navedla splošen pregled rasne diskriminacije v Sloveniji z več različnih vidikov. Drugi sklop pa je praktične narave in ga prav tako kot prvega sestavljata dva poglavja. V prvem poglavju bom preučevala rasno diskriminacijo Romov v Sloveniji. Znotraj tega poglavja bom navedla nekaj splošnih značilnosti Romov, nato bom povzela medijsko podobo Romov, v tretjem podpoglavju pa bom predstavila splošno podobo rasne diskriminacije Romov v Sloveniji. Za bolj natančno preučevanje bom rasno diskriminacijo Romov v Sloveniji razdelila na več različnih kazalnikov: življenjske razmere; socialna in zdravstvena oskrba; otroška oskrba, obisk v šolah in izobraževanje; usposabljanje Romov za vstop na trg dela in zaposlovanje Romov ter organizacijske dejavnosti in sodelovanje. Glede na te kazalnike bom skušala prikazati kako se kaže rasna diskriminacija do Romov v Sloveniji in ukrepe, s katerimi skušamo odpraviti oz. zmanjšati manjvredni odnos do zgoraj omenjene manjšine. V drugem poglavju drugega sklopa pa bom preučevala rasno diskriminacijo črncev v ZDA. Le-to bom podrobneje prikazala na področju izobraževanja in zaposlovanja črncev. V tem poglavju pa bom predstavila tudi kratek pregled zgodovine črncev ter izpostavila črnsko vprašanje.

- **Cilji diplomske naloge:**

Cilj diplomske naloge bo podrobneje prikazati neenako obravnavanje obeh diskriminiranih skupin ljudi, Romov in Afroameričanov, v eni izmed držav članic Evropske unije – Sloveniji – in v Združenih državah Amerike ter predstaviti podobnosti/paralele in morebitne razlike med skupinama ljudi v obeh državah.

- **Namen diplomskega dela in delovne hipoteze:**

Moj namen je ugotoviti podobnosti ter razlike, ki se pojavljajo v procesu rasne diskriminacije do »drugačnih« ljudi na primeru Slovenije in ZDA. V skladu s tem izhajam iz spodnjih hipotez:

- *Podobnost med Romi v Sloveniji in črnici v ZDA je v tem, da so oboji tarča diskriminatornega obnašanja ljudstva zaradi njihove rase.*

- *Razlika med obema »izoliranimi« skupinama v Sloveniji in ZDA se kaže v načinu kako se večinsko prebivalstvo obeh držav diskriminatorno obnaša do Romov in črncev, intenzivnost diskriminacije pa je tako do Romov kot do črncev podobna.*

- *Tako v Sloveniji kot v ZDA obstajajo programi, politike, ukrepi, s pomočjo katerih skušajo Romi in črnice narediti enakopravne ostalim državljanom, ti programi pa se med državama razlikujejo.*

Vse tri zgoraj navedene hipoteze bom potrjevala v četrtem poglavju »Rasna diskriminacija Romov v Sloveniji« ter v petem poglavju »Rasna diskriminacija črncev v ZDA«.

- **Uporabljena metodologija:**

V diplomski nalogi sem uporabila sledečo metodologijo:

- Sekundarno analizo
- primarno analizo dokumentov in zakonodaje na temo rasne diskriminacije,
- analizo internetnih virov, uradne statistike,
- primerjalno študijo,
- študijo primera.

2 POJMI DISKRIMINACIJA, PREDSDOKI IN RASNA DISKRIMINACIJA

2.1 DISKRIMINACIJA IN PREDSDOKI

Vsak izmed nas ima takšne ali drugače predsodke. Vendar to še ne pomeni, da bomo te predsodke vnesli v obnašanje, da bomo sovražni, diskriminirajoči v odnosu do drugih. Predsodki se lahko izražajo v blažji ali težji obliki. Allport (v Ule 2004, 181) razlikuje pet stopenj izražanja predsodkov v vedenju sočloveka in skupin in diskriminacija je ena izmed njih. Te stopnje predstavljajo hierarhično razvrščene kategorije obnašanja, zasnovanega na predsodkih:

- **Opravljanje** je izraz določenih antipatij v odnosu do drugih skupin. Vici in šale so takšna oblika izražanja predsodkov na navidezno družbeno sprejemljiv način.
- **Izogibanje** se izraža v ustvarjanju socialne distance do pripadnikov drugih skupin, do katerih imamo predsodke. Socialna distanca je izraz potrebe po izogibanju medosebnim odnosom oz. intimnejšim kontaktom z drugimi. Pri človeku se lahko kaže kot individualno izogibanje kontaktom, ali na družbenem nivoju kot vzpostavljanje norm oz. preprek pri vzpostavljanju kontaktov.
- **Diskriminacija** je že neposredno usmerjena proti pripadnikom drugih skupin. Kaže se v preprečevanju dostopa ogroženih skupin do nekih občih dobrin, na primer neenake možnosti šolanja, zaposlovanja, bivanja, oziroma v kratenju njihovih osnovnih državljskih pravic in svoboščin, ki jih ima na razpolago dominantna skupina.
- **Nasilje** predpostavlja tisto stopnjo izražanja predsodkov, kjer je ogrožena fizična integriteta ljudi oziroma onemogočeno normalno življenje ogroženih manjšinskih skupin (prepoved vstopa v različne javne institucije, fizični napadi).
- **Genocid** se kaže v fizičnem preganjanju, iztrebljanju celih skupin, manjšin, narodov.

»Diskriminacija je posebno obnašanje do oseb oziroma različna obravnava oseb zaradi njihovih posebnosti, ki so označene kot drugačne, in zaradi njihove pripadnosti »označenim« skupinam« (Ule 2004, 184).

Oseba, ki je objekt diskriminacije, nosi težko psihološko breme. Pogosto se pri žrtvah diskriminacije razvijejo občutki manjvrednosti in neustreznosti, še posebej v primerjavi z

prevladujočo, dominantno, večinsko skupino. Ameriški psiholog K. Clark (v Ule 2004, 184) govori o »pogubnem jazu« in samosovraštvu, o črnem kompleksu pri črnih, kot posledici predsodkov do njih. Tudi raziskave o spolnih razlikah so pokazale, da ženske same sebi pripisujejo celo več negativnih lastnosti, kot jim jih pripisujejo moški. Žrtve diskriminacije pogosto razvijejo samoponižajoče vzorce obnašanja. Žrtev diskriminacije se pogosto začne obnašati v skladu s predsodki o njej. Začne torej kazati znake, ki drugim dajejo opravičilo, da nadaljujejo z diskriminacijo do nje. Vendar zakaj tako? Ker predsodki delujejo kot neke vrste pričakovanje, ki naj bi se izpolnilo. Če se vam na primer zdi, da nek član vaše družine ni sposoben skrbeti zase, se boste do njega obnašali pokroviteljsko. Vaše pokroviteljstvo pa bo podpiralo njegovo odvisnost. Končni rezultat je, da se vaša pričakovanja izpolnijo. Pretirana skrb negotove matere naredi otroka nesamostojnega in potrebnega nadaljnje skrbi (Ule 2004, 184).

Kadar govorimo o rasizmu in diskriminaciji pa seveda ne smemo pozabiti omeniti tudi predsodkov. Predsodki segajo v vsa področja družbenega življenja. Izražamo jih skozi vsakdanji govor, fraze, šale in dvoumnosti. Najdemo jih v javnem govoru, v medijih, filmih, popularni kulturi, v pravnem diskurzu, v političnih, državnih institucijah, tudi v znanosti in kulturi. Kažejo se predvsem v nespoštljivem, nestrpnem ali prezirljivem odnosu do drugih in drugačnih, do pripadnikov drugih narodov, etničnih skupnosti, ras, kultur, do oseb z drugačnimi načini življenja, religioznimi ter spolnimi usmeritvami (Ule 2004, 165).

Predsodki so torej neupravičena, neargumentirana in nepreverjena stališča, ki jih spremljajo močna čustva. So odporni na spremembe. Predsodki so sestavljeni iz več komponent in sicer:

- kognitivne
- čustvene in
- dinamične (Ule 2004, 167).

Dokler gre za vsakdanje situacije, za naše odzive na bežna srečanja z drugimi in drugačnimi ljudmi, se zdijo predsodki nenevarni in nedolžni. Tedaj jih skorajda ne opazimo, tako vsakdanji se nam zdijo. Toda predsodki imajo neprijetno lastnost, da hitro postanejo družbeno vezivo množic, se širijo kot virusi in lahko okuženost z njimi dobi epidemične razsežnosti. Tedaj se predsodki spremenijo v orodje agresije, linča, opravičilo vsakovrstnih diskriminacij, preganjanja, izganjanja ali prepuščanja ogroženih skupin njihovi »usodi« (Ule 2004, 165).

Predsodki so redko povezani v skladne celote stališč in prepričanj. Največkrat se ne opirajo na kakšne posebne institucije. Delujejo vzporedno z mikrostrukture delitve moči v vsakdanjem svetu, na robu zavesti ljudi. Neredko so »zadnja obrambna črta« opravičil naših dejanj. Predsodki so zato posebna oblika ideologij. Predsodki so najtrdovratnejše mikroideologije vsakdanjega sveta (Ule 2004, 165).

V socialni psihologiji predsodke pogosto definiramo kot stališča, ki niso upravičena, argumentirana in preverjena, a jih spremljajo močna čustva in so odporna na spremembe. V tem smislu so lahko predsodki pozitivni ali negativni. Tako imamo lahko pozitivne predsodke do določenih skupin in poklicev ter družbenih pojavov in institucij, ki jih cenimo. Predsodki imajo nekatere stališčem podobne lastnosti: so pridobljeni, vplivajo na obnašanje, so trdovratni in sestavljeni, kompleksni (Ule 2004, 166).

Predsodki so izrazite, pa vendar enostavne strukture, podobno kot karikature, ki toliko več povedo, kolikor enostavnejše so, skrčene na nekaj ključnih potez. Predsodki karikirajo določene značilnosti ljudi, narodov in odnosov (Ule 2004, 166).

Predsodki pripomorejo k izkoriščanju ljudi. Predsodki in njihovo oktroiranje, denimo pri vzgoji s pohvalo in kaznijo, so torej procesi, ki predpostavljajo utrjevanje določenih oblastnih razmerij. Z besedo »izkoriščanje« je avtor besedila. A. Mitscherlitz mislil na gospostvo močnejšega nad šibkejšim, pri čemer močnejši šibkejšemu ne dovoli podvomiti v upravičenost takšnega gospostva. Predsodek se nam vsili z avtoritarno samoumevnostjo in naš kritični Jaz se ohromi. S sprejetjem in prevzemanjem nekega predsodka tako rekoč vzpostavimo teroristični sistem v nas samih, ne da bi se tega zavedali. Nemočno podležemo predsodkom (Ule 1999, 15).

Dosti ljudi predsodek enači z nestrpnostjo. Nestrpnost pa je lastnost posameznika ali skupine ljudi, ki nočejo sprejemati drugačnosti in nanjo reagirajo na zaničevalen in agresiven način. Nestrpnost izhaja iz prepričanja, da je določena skupina ljudi, njihovo razmišljanje in način življenja boljši od tistega kar počnejo drugi. V Sloveniji se dandanes nestrpnost izraža na različne načine. Z nestrpnostjo se srečujemo vsak dan na različnih področjih življenja (Zveza Romov Slovenije 2009).

2.2 RASNA DISKRIMINACIJA

Pojem rasna diskriminacija pomeni diskriminacijo na podlagi rase. Rasa je skupnost ljudi z določenimi skupnimi značilnimi telesnimi znaki, ki se dedujejo. Poznamo biološki in sociološki koncept rase. Glede na biološki vidik delimo ljudi na rase na podlagi barve kože. Ta vsebuje melanin, to je pigment, ki ga imajo vsi ljudje, razen albinov. Na območjih z močnejšo sončno svetlobo melanin deluje kot zaslon in ščiti kožo pred ultravijoličnimi žarki sonca, ki povzročajo sončne opekline, te pa lahko povzročijo kožnega raka. Kdo spada v katero rasno skupino pa je v veliki meri predmet socialne tradicije in ne biološke (F.Healey 2006, 19).

Diskriminacija na podlagi rase, barve kože ali narodnostne pripadnosti, t.i. rasna diskriminacija, je skoraj vedno kršitev temeljnih človekovih pravic. V skladu z Mednarodno konvencijo za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination – ICERD), najpomembnejšem mednarodnem standardu, ki se ukvarja s prepovedjo rasne diskriminacije, izraz »rasna diskriminacija« pomeni »kakršno koli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, porekla, narodnega ali etničnega izvora, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočiti kogar koli ali ga prikrajšati za enakopravno priznavanje, uživanje ali uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in vsakem drugem področju javnega življenja«. (prvi odstavek 1. člena ICERD) (European Roma Rights Centre 2006).

Tisto, kar predstavlja temeljni princip prepovedi diskriminacije, so pravice pripadnikov rasnih, etničnih ali narodnostnih manjšin na enakost pred zakonom in do enakega varstva pravic. Mednarodno pravo prepoveduje rasno diskriminacijo na področju cele vrste državnih politik, ki zajemajo naslednja področja, vendar niso omejena le na njih: izobraževanje, zdravstvena oskrba, stanovanjska politika, delovna razmerja in zaposlovanje, dostop do javnih dobrin in uslug itd. Države so dolžne preprečevati, kaznovati in zagotavljati povračilo za utrpelo rasno diskriminacijo (European Roma Rights Centre 2006).

Obstoječa evropska zakonodaja govori o »posredni« in »neposredni« diskriminaciji. V skladu s sprejeto Direktivo Evropske unije o rasni enakosti (Direktiva 2000/43/EC »o izvajanju načela o enakosti oseb ne glede na raso ali etnično poreklo«) govorimo o neposredni

diskriminaciji, »ko je druga oseba deležna manj ugodnega ravnanja, kot je bila ali bi bila druga oseba tako obravnavana v primerljivi situaciji na podlagi rasnega ali etničnega porekla (podparagraf a) 2. odstavka 2. člena). Kot primer lahko vzamemo zavod za zaposlovanje, ki vodi takšno politiko, da zavrača romske kandidate za delo, ali urad za stanovanjsko politiko, ki namerno in premišljeno dodeljuje Romom podstandardne stanovanjske prostore (European Roma Rights Centre 2006).

3 PREGLED RASNE DISKRIMINACIJE V SLOVENIJI

3.1 NACIONALNI PREGLED SITUACIJE GLEDE RASNE DISKRIMINACIJE V SLOVENIJI

Slovenijo, kot pravno državo zavezujejo in obvezujejo pravo in zakoni. Zato ima v ustavi anti – diskriminacijske zakone in je tudi podpisnica mednarodnih konvencij, sporazumov, evropske direktive itd. Kljub vsemu se srečuje z raznovrstnimi težavami, ki se opredeljujejo kot rasistične. Problemi so tako v pomanjkanju implementacije zakonov kot tudi v izvajanju nestrpnosti in pozivanje k sovražnosti. Sovražni govor je eno najmočnejših sredstev diskriminacije, še posebno, ker se ga težko definira in še težje preiskuje in kaznuje, a se vseeno generira in vrši na samem vrhu države. Sovražni govor se dostikrat vpleta v svobodo govora in človekove pravice (European Network Against Racism 2009, 2).

Ker je aktivna strpnost do manjšin tesno povezana z odnosom do človekovih pravic, kar kaže na brezbržnost do problemov ljudi, pa naj predstavljajo večino ali manjšino, ostaja eden največjih problemov te družbe, ki se opaža, da odgovorni posamezniki in institucije neredko porabijo več časa za iskanje izgovorov kot za nadzor nad implementacijo in inšpektorji. Kljub nenehnemu opozarjanju Varuha za človekove pravice, nevladnih organizacij in civilne iniciative, da bi na vseh ravneh vlada, lokalne skupnosti in civilna družba sprejeli zavezo, da bi se dosledno vzdrževali vseh oblik nasilnega obnašanja, začeni z verbalnim nasiljem, a žal se lahko leto 2008 oceni kot vrhunec v tovrstnem obnašanju. Ne glede na trud in našete predloge se na različnih ravneh družbe še vedno pojavljajo različne oblike rasizma in diskriminacije, kot so razlikovanje, izključevanje ali omejevanje na podlagi spola, spolne usmeritve, starosti, hendikepa, nacionalnosti, verske ali etične pripadnosti, s ciljem ogroziti ali

onemogočiti posamezniku uveljavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin (European Network Against Racism 2009, 2).

3.2 KDO SE SREČUJE Z RASNO DISKRIMINACIJO?

Čeprav je Republika Slovenija večetnična država, so manjšine eden glavnih »grešnikov« za težave države. Problematika Romov – leta izogibanja oz. pomanjkanja razumljivega in sistematskega pristopa s koordinirano politiko na področjih izobraževanja, bivalnih problemov, zaposlovanja in socialne varnosti je mnoge primere prinesla v latentno fazo (fazo mirovanja) ali preživetje policije in zanemarjeno področje s strani pripadajočih občin, ki neprestano prakticirajo dolgo trajajočo zgodovinsko diskriminacijo. Ranljive skupine istospolno usmerjeni, invalidi, temnopolti, imigranti, begunci, turisti (drugih ras) so tako verbalno kot tudi fizično napadani. Ustavno priznane manjšine (italijanska in madžarska manjšina) se prav tako srečujejo pri dejanskem zagotavljanju njihovih pravic zaradi pomanjkanja potrebne infrastrukture. Opaža se tudi institucionalna diskriminacija in rasizem. Te problematike znova in znova služijo za politično agitacijo, saj določeni politični akterji razširijo to nestrpnost na vso javnosti in pridobijo pozornost ter volilne glasove (European Network Against Racism 2009, 3).

3.3 NACIONALNI ZAKONI O RASNI DISKRIMINACIJI

Ustava Republike Slovenije zajema splošne anti diskriminacijske določbe v 15. členu, ki pravi, da »V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino.« Člen 63 prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoveduje spodbujanje k nasilju in vojni. Na podlagi tega člena ustave temelji tudi 300. člen Kazenskega zakonika, ki določa kazensko odgovornost za tistega, ki izziva ali razpihuje narodnostno, rasno ali versko sovraštvo, razdor ali nestrpnost, ali širi ideje o več vrednosti ene rase nad drugo. Slovenija je podpisnica Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki v svojem četrtem členu navaja, da države pogodbenice obsojajo vsakršno propagando ali organizacijo, ki je nastala na podlagi idej ali teorij o večvrednosti ene rase oziroma skupine ljudi ene barve ali etničnega izvora, ali pa ima namen opravičevati ali

promovirati rasno sovraštvo in diskriminacijo v kakršnikoli obliki. Tudi Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki v svojem dvajsetem členu govori, da mora biti vsako hujskanje k nacionalnem, rasnem ali verskem sovraštvu, ki bi pomenilo spodbujanje k diskriminaciji, sovražnosti ali nasilju, z zakonom prepovedano. Ustava zagotavlja in ščiti pravice manjšin kot tudi pravice posameznikov – pravice svobodnega izražanja pripadnosti k svojem narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo (European Network Against Racism 2009, 4).

3.4 POMOČ NAMENJENA ŽRTVAM RASNE DISKRMINACIJE

Pomoč za žrtve rasne diskriminacije določa Ustava Republike Slovenije (1991), Zakon o delovnih razmerjih (ERA – 2003), Evropske direktive, Zakon o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju hendikepiranih oseb (2004), Implementacija zakonov o enakosti (IPETA 2004), Urad Varuha človekovih pravic, nevladne organizacije in civilna družba. Ustavno je obravnavan proti diskriminaciji direktno aplikativna iz 15. člena Ustave Republike Slovenije, ki definira človekove pravice in temeljne svoboščine, ki se morajo vršiti v praksi. Slovenija ja prevzela akt, ki je pričel veljati 7. maja 2004, ki obravnava enakopravnost na glede na posameznikovo ozadje, kot je nacionalnost, rasa, etnično poreklo, spol, zdravstveni status, hendikep, jezik, vero ali ostale dejavnike, leta, spolno nagnjenje, izobrazba, gmotno stanje. Vsaka oblika diskriminacije naj bi bila prepovedana na vseh področjih socialnega življenja in posebej poslovnega, meddelovni procesi, sodelovanje s sindikati, interesnih dejavnostih, izobraževanje socialna varnost, dostop in ponudba do dobrin ter storitev. ERA (2002) – zakon o delovnih razmerjih v skladu z direktivami eksplicitno prepoveduje diskriminacijo. Glede na člen 6, prvi odstavek, se glasi, ko se izbira kandidata za zaposlitev in pripravlja pogodba o pogojih delovnega razmerja in prekinitve pogodbe, delodajalec mogoče ne bo izbral perspektivnega delojemalca zaradi spola, rase, starosti, zdravstvenega statusa ali hendikepa, vere, političnega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti ali etnične. V Sloveniji se z direktno oz. indirektno pomočjo ranljivim in marginaliziranim skupinam ukvarjajo Varuh človekovih pravic in različne nevladne organizacije (NVO). Storitve vključujejo tudi pravno svetovanje, ki se navezuje na posameznikovo problematiko (European Network Against Racism 2009, 7).

4 ŠTUDIJA PRIMERA 1 – RASNA DISKRIMINACIJA ROMOV V SLOVENIJI

4.1 ZNAČILNOSTI ROMOV V SLOVENIJI

4.1.1 Pojem Rom

Beseda Rom, s katero pripadniki romskega ljudstva poimenujejo sami sebe izhaja iz jezika sanskrt in pomeni preprosto človek. Dandanes po vsem svetu živi približno 8 do 10 milijonov Romov, večina pa živi na območju Evrope, konkretnije na Balkanskem polotoku. Rome najdemo še v vzhodni in južni Evropi, v obeh Amerikah in Bližnjem Vzhodu (Upelj 2006).

Naziv cigan pomeni še danes marsikje hudo žalitev človeka, ki še ni povsem našel svojega mesta, je sinonim za muzikanta in brezskrbno svobodno življenje, naziv za dobrega kovača in končno že za nacionalno pripadnost ljudem, ki za sebe uporabljajo njim lasten naziv Rom (človek v plemenitem pomenu besede) (Šiftar 1970, 11).

4.1.2 Demografski podatki

Ob popisu prebivalstva leta 2002 se je za pripadnike romske skupnosti opredelilo 3246 pripadnikov, 3834 oseb pa je kot materni jezik navedlo romski jezik. Primerjava s popisom iz leta 1991 kaže, da se je za Rome opredelilo 2.259 oseb in 2.752 je navedlo romski jezik kot materni jezik, kar predstavlja 28.2% manj kot leta 2002. V letu 2002 se je opredelilo za Rome 30,4% več kot ob popisu leta 1991 (Varga in Lukač 2007, 19).

4.1.3 Status in pravni položaj

Ustava RS določa, da položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji ureja zakon (Ustava RS, Uradni list RS, št. 33/1991, člen 65. v Klopčič 2004, 7). Pravni položaj romske skupnosti urejajo določbe posameznih zakonov, ki se nanašajo na področje izobraževanja, politične participacije itd. Vlada Republike Slovenije je v letu 1995 sprejela Program ukrepov za pomoč Romom, ki zajema dejavnosti različnih državnih organov na tem področju. Poleg tega pa so za izboljšanje položaja Romov pomembni tudi drugi vladni programi socialnega vključevanja in celoten sklop protidiskriminacijske zakonodaje. Glavni izziv na tem področju je, kako istočasno zagotoviti enako obravnavo vseh državljanov ter s posebnimi ukrepi pomagati Romom pri njihovi integraciji, upošteva razlike glede drugačnega načina življenja, tradicije in kulture Romov (Klopčič 2004, 7).

Zaradi socialne ogroženosti večjega dela romske skupnosti so ukrepi za izboljšanje položaja Romov v programu iz leta 1995 usmerjeni predvsem v urejanje elementarnih življenjskih razmer- bivalnih pogojev, zagotavljanja sredstev za preživetje in v izobraževanje (Klopčič 2004, 7).

Težave pri izvajanju Programa iz leta 1995 so nezadostno zagotovljena finančna sredstva za lokalne skupnosti in skromna vključenost predstavnikov romske skupnosti v postopek ocenjevanja uspešnosti ukrepov (Klopčič 2004, 7).

4.1.4 Jezik

Romi v Sloveniji uporabljajo v medsebojnem komuniciranju romski jezik, v komuniciranju z večinskim prebivalstvom pa uporabljajo slovenski jezik. Romi iz različnih krajev v Sloveniji se zelo težko sporazumevajo v romskem jeziku, kajti vsaka romska skupnost je svoj jezik prilagodila dialektu, ki se uporablja v regiji v kateri živijo – v tem primeru med sabo komunicirajo v slovenskem jeziku. Nekateri romski otroci pa se tudi med sabo sporazumevajo v slovenskem jeziku (Varga in Lukač 2007, 19).

4.2 PREDHODNIKI DANAŠNJIH ROMOV V SLOVENIJI IN NJIHOVE SELITVE

Romi naj bi sicer izhajali iz področja Pandžaba in Radžastana v severozahodni Indiji in Pakistanu, njihov jezik pa spada med indo-arijske jezike, vendar je ta na območju Indije že izumrl. Tudi sicer večina Romov dandanes govori jezike, ki so v uporabi na območjih kjer živijo, oziroma so razvili jezik, ki je nekakšna mešanica med romskim jezikom in jezikom večinskega prebivalstva (Upelj 2006).

Razlog za selitev Romov iz pokrajin, kjer so sprva prebivali ni znana, po eni izmed teorij naj bi jih njihovi hindujski gospodarji poslali na zahod kot vojake v boju proti muslimanski ekspanziji v 7. stoletju, po drugi naj bi jih iz indijskega podkontinenta kot suženjsko delavno silo odpeljali prav muslimanski zavojevalci. Nekje na začetku 14. stoletja so v Evropo prišle majhne skupine ljudi temnejše polti, katerih kultura in jezik sta se povsem razlikovala od tega, kar so ljudje poznali. Zaradi razlik v načinu življenja so Romi postali tarča homofobnih in rasističnih preganjanj in izpadov. Višek je to preganjanje doseglo med II. svetovno vojno z

nacističnim genocidom nad romskim prebivalstvom, med katerim je umrlo pol milijona Romov (Upelj 2006).

4.3 »MI O ROMIH«

Novinarsko poročanje o Romih izhaja iz predpostavke, da so Romi drugačni o »nas«. Njihova drugačnost je tako samoumevna in dokončna, da je ni treba niti posebej pojasnjevati. S posebnimi tehnikami stereotipizacije in posploševanja se mediji v poročanju osredotočajo na posamezne »negativne značilnosti« Romov, kakršne so kulturna različnost in ogrožanje večinskega prebivalstva. Tematsko bi jih lahko razdelili na tri skupine:

1. Romi so akterji negativno ovrednotenih dejanj (kriminal), ki družbi pomenijo grožnjo. Tako so Romi predstavljeni kot agresivni in nevarni. Prevladujoča kategorizacija novinarskega poročanja je trditev, da Romi (po svoji naravi) kradejo.
2. Romi ogrožajo naše družbenoekonomske interese in pomenijo grožnjo ekonomskemu redu. So nedelavni in leni in živijo od socialne pomoči.
3. Romi imajo drugačno kulturo, mentaliteto, obnašanje, ki ni v skladu z normami večinskega prebivalstva in pomeni grožnjo našemu kulturnemu redu. Tako se Romi od večinskega prebivalstva razlikujejo po videzu, imajo drugačno kulturo, vrednote in navade, so neprilagodljivi in imajo previsoko nataliteto (Erjavec 2000, 7).

Takšna medijsko (po)ustvarjena podoba Romov je tako močna, da Romi v analiziranih prispevkih le izjemoma nastopajo kot konkretni posamezniki, pač pa novinarska presoja njihov dejanj temelji na lastnostih, ki jih Romom na splošno pripisuje večina. Na ta način mediji občinstvu preprečujejo, da bi se identificiralo z romskim akterjem v prispevku in podvomilo o jasni sliki delitve na dobre Slovence in slabe Rome (Erjavec 2000, 8).

Pri poročanju o etničnih dogodkih je moč medijev še toliko večja, ker primanjkuje alternativnih virov informacij. Kot primer posebne oblike komunikacijske deprivilegiranosti temelji medijsko poročanje o manjšinah izključno na navajanju virov večinskega prebivalstva. Hkrati s prostorsko, ekonomsko, kulturno in socialno getoizacijo manjšine poteka tako še posebna oblika medijske izključitve in osamitve (Erjavec 2000, 8).

Mediji imajo danes pomembno vlogo pri definiranju dnevnega reda vprašanj, o katerih razmišljajo in se pogovarjajo ljudje. Medijska agenda (kazalo pomembnosti) v poročanju o manjšinah temelji na predpostavki, da je medijski pogled »zdravorazumski« in obče veljaven, da je to pogled večine, oziroma edini način, kako vidimo sebe in druge. Tako mediji svojem občinstvu ponujajo same določene kulturne vzorce, oblikujejo in podajajo nove pomene ter jih v končni fazi delajo univerzalne in edino pravilne. Medijski vpliv se ne kaže samo v izbiri dogodkov in favoriziranju določenih razlag, temveč tudi v tistem, kar ostane medijsko nepokrito. V primeru medijskega poročanja o Romih je treba analizirati tudi tisto neizgovorjeno oziroma tisto, kar je namenoma ostalo zunaj medijskega pogleda (Erjavec 2000, 11).

4.4 ROMI NA SLOVENSKEM IN RASNA DISKRIMINACIJA ROMOV

Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) je objavila poročila o stopnji rasizma, sovraštva do tujcev, antiseminizma in nestrpnosti v petih evropskih državah, poleg Armenije, Islandije, Luksemburga in Španije se je lotila tudi Slovenije. ECRI na petindvajsetih straneh ni skoparila s kritiko. Drugo poročilo o Sloveniji je bilo objavljeno 8. julija leta 2003, prvega pa je ta komisija spisala leta 1997, in od takrat je Slovenija resda podpisala nekaj mednarodnih listin in sprejela kupček ukrepov, s katerimi naj bi manjšinam omogočili lažje življenje, a v novejšem poročilu je opozoril slovenskih oblastem kljub temu precej (Pirc 2003).

ECRI v drugem poročilu meni, da Slovenci tujce sicer sprejemamo, a pogosto le, dokler ne živijo poleg nas. Zelo je poudarjena diskriminacija Romov, ki ponekod še vedno živijo brez tekoče vode, ogrevanja in sanitarij, izredno veliko pa je brezposelnih (Pirc 2003).

ECRI je objavila tudi tretje poročilo o Sloveniji. Na obisku je bila od 23. do 26. aprila 2006. Od objave drugega poročila ECRI o Sloveniji je Slovenija naredila napredek na številnih področjih, ki jih je poročilo obravnavalo. Pravni okvir proti rasnemu razlikovanju se je okrepil po sprejetju primarne antidiskriminacijske zakonodaje, ki pokriva različna področja življenja, in katere izvajanje in spremljanje podpirajo številne novoustanovljene institucije, vključno z zagovornikom načela enakosti. Napredek je bil storjen na področju izboljšanja možnosti za romske otroke v izobraževanju, kjer so organi začeli izvajati strategijo, sprejeto leta 2004. V

letu 2006 je potekalo delo na pripravi obsežnega okvira za ureditev pravic romskih skupnosti v skladu z ustavo (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji 2007).

Zveza Romov Slovenije je na radiu Romic od aprila do septembra v letu 2009 pripravila šest oddaj, ki imajo poudarek na boju proti predsodkom do Romov. Z njimi so poskušali predstaviti romsko problematiko, življenje, navade in romsko kulturo in hkrati želeli razbiti marsikateri stereotip o Romih. Oddaje o Osveščanju in boju proti predsodkom so nastale s finančno pomočjo vladnega urada Republike Slovenije za komuniciranje (Zveza Romov Slovenije 2009).

4.4.1 Življenjske razmere

Življenjski pogoji za Rome so nekoliko boljši v Pomurju kot v preostalih delih Slovenije. Večina romskih naselij je izoliranih od ostalih naselij in imajo slabše bivalne pogoje. Podatki kažejo, da 39% Romov živi v zidanih hišah, polovica od teh je zgrajena brez gradbenih dovoljenj, samo 12% Romov živi v stanovanjih. Ostali pa živijo v začasnih prebivališčih, bivalnikih, bivalnih prikolicah in podobno. Le manjše število Romov živi skupaj z večinskim prebivalstvom (Varga in Lukač 2007, 19).

V Sloveniji so najkompaktnije naseljeni v murskosoboški občini in v Beli Krajini, najmanj ustaljeni so na širšem novomeškem in deloma kočevskem območju. Močneje se ustaljujejo v lendavski občini. Drugod po Sloveniji, predvsem na Gorenjskem, se že zgublajo med ostalimi prebivalci. V Prekmurju živijo z ostalimi občani v istih katastrskih občinah, njihova naselja pa so stran od drugih. Ločeni so od drugih prebivalcev in ločijo se tudi med seboj (Šiftar 1970, 9).

V prvi oddaji Zveze Romov Slovenije so pripravili nekaj informacij o položaju Romov v Sloveniji. Po neuradnih podatkih v Sloveniji živi od 7.000 do 9.000 Romov. Romi v Sloveniji živijo v različnih razmerah. Velik del Romov živi v težkih socialnih razmerah, predvsem zaradi neizobraženosti, revščine in pa tudi zaradi diskriminiranosti, položaj Romov pa se razlikuje tudi od občine do občine (Zveza Romov Slovenije 2009).

4.4.2 Socialna in zdravstvena oskrba

Prevladujoči del romske populacije v Sloveniji je iz nižjega socialnega sloja, kjer vlada pomanjkanje na socialnem, materialnem, poklicnem in vzgojnem področju. Zaradi socialne ogroženosti večjega dela romske populacije so nacionalni ukrepi usmerjeni v izboljšanje življenjskih pogojev Romov, zagotavljanje sredstev za preživetje, pospešeno izobraževanje, komunalno urejenost in legalizacijo romskih naselij. Večni Romov je edini vir zaslužka socialna pomoč, otroški dodatki in družinski dohodek. Romi tako spadajo v skupino z največjim tveganjem revščine, socialne izključenosti, izobraževanja, katere glavna značilnost je nezaposlenost in nizka izobrazbena struktura. Slovenski Romi so dobro informirani o tem, katere socialne in zdravstvene pravice jim pripadajo in kako jih lahko koristijo (Varga in Lukač 2007, 20).

V peti oddaji o Romih, ki jih je pripravila Zveza Romov Slovenije, so obravnavali predsodek o socialni pomoči Romom in sicer predsodek, da so Romi večji dobitniki socialne pomoči kot neromi. O socialni pomoči so se v oddaji pogovarjali z Nado Škrbič, vodjo enote za denarno socialno pomoč CSD (center za socialno delo) Murska Sobota. Škrbičeva je v začetku oddaje povedala, kaj sploh je denarna socialna pomoč, in sicer to je prejemek za osebe, ki si z lastnimi dohodki ne morejo zagotoviti preživetja. Do denarne socialne pomoči so upravičene osebe, ki so prijavljene na zavodu za zaposlovanje kot iskalci zaposlitve oziroma osebe, ki so sicer zaposlene, vendar dohodki, ki jih prejemajo ne dosegajo cenzusa. Denarna socialna pomoč se dodeli za določen čas. Prvič, ko oseba zaprosi za denarno socialno pomoč, se le - ta dodeli prosilcu za tri mesece. Če se v tem času situacija ne spremeni, če oseba na najde zaposlitve, potem lahko v tistem mesecu, ko se denarna socialna pomoč izteka, lahko ponovno vloži zahtevek za priznanje denarne socialne pomoči, nato pa se denarno socialno pomoč dodeli za šest mesecev. Po mnenju Škrbičeve Romi ne prejemajo večje socialne pomoči kot ostali prebivalci Slovenije. Zakon o socialnem varstvu je enak za vse državljane Republike Slovenije, to pomeni da je enak za Rome in nerome. Če Romi izpolnjujejo vse pogoje za dodelitve denarne socialne pomoči, potem jo tudi prejemajo, tako kot vsi ostali prebivalci Republike Slovenije (Zveza Romov Slovenije 2009).

Da so nekateri mnenja, da Romi dobivajo večjo denarno socialno pomoč kot neromi, pripisujejo temu, da imajo Romi več otrok in je normalno, da je socialna pomoč večja, ampak nekateri tega ne razumejo. Drugi pripisujejo prvo izjavo stereotipu Slovencev, ki pravijo, da Rom ni nikoli delal in zato v celoti prejme več denarne socialne pomoči. Nekateri Romi pa

zgornjo izjavo povezujejo s tem, da imajo Slovenci na splošno veliko predsodkov do Romov in jih obravnavajo drugače kot ostale (Zveza Romov Slovenije 2009).

4.4.3 Otroška oskrba, obisk v šolah ter izobraževanje

Šolski sistem ni dosegel integracije romskih otrok, ampak le določeno stopnjo asimilacije. Kljub temu pa se kažejo določene spremembe v novi strategiji pri poučevanju romskih otrok. Precejšen problem ostaja slabše poznavanje jezika, katero onemogoča doseganje primerljivih rezultatov z vrstniki. Tovrstna težava velja predvsem za romske otroke iz Dolenjske, dokler so v Prekmurju podobne težave redkejše (Varga in Lukač 2007, 20).

Leta 1996 so bile s strani vlade sprejete smernice, ki so določale nove predpise za obvezno izobraževanje romskih otrok in te so bile tudi upoštevane v novi šolski zakonodaji v letih 2000 in 2001. Romski otroci v Sloveniji so obiskovali predšolsko vzgojo v 40 različnih vrtcih po celi Sloveniji. Obstajajo različni modeli po katerih so lahko romski otroci vključeni v predšolsko vzgojo (Varga in Lukač 2007, 20).

V drugi že zgoraj omenjeni radijski oddaji Zveze Romov Slovenije so obravnavali predsodke povezane z izobraževanjem Romov. Alojz Sraka, svetovalec v svetovalnem središču Murska Sobota, je v oddaji povedal, da prvi program, ki je aktualen tudi za predstavnike Romov, je osnovna šola za odrasle. To je program, v katerega se lahko vključi vsakdo. Je brezplačen, torej pomeni da je dokončanje osnovne šole financirano s strani Ministrstva za šolstvo in šport, potrebna je samo osebna prijava na ljudski univerzi. Naslednji programi, ki jih je g. Sraka izpostavil so taki imenovani programi usposabljanja za življenjsko uspešnost. Gre za programe, s katerimi želijo izvajalci ljudem pokazati, da čeprav so pred 5 do 10 leti zaključili šolanje, da veliko znajo, da so veliko sposobni. S temi programi jih želijo motivirati ter z njimi želijo zmanjšati predsodek ali strah do šole kot organizacije (Zveza Romov Slovenije 2009).

Da bi Romi spremenili svoj status v družbi in bivanjske razmere je pomembno izobraževanje. Že leta 2004 je Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport sprejelo strategije vzgoje in izobraževanja Romov, ki predvideva vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo, vsaj dve leti pred vstopom v osnovno šolo. Zgoden vstop v vzgojno-izobraževalno ustanovo je potreben, predvsem zaradi učenja jezika, da ne bi na nadaljnji šolski poti predstavljal ovire. Saj je prav nerazumevanje eden glavnih vzrokov za učne težave malih Romov. Na področju

izobraževanja, zaposlovanja ter glede nastanitvenih in zdravstvenih standardov so v veliko slabšem položaju od večine prebivalcev. Zaradi izključenosti so izolirani. Veliko romskih otrok je povsem izvzetih iz nacionalnih izobraževalnih sistemov. Na splošno romski otroci dosegajo slabe uspehe. Da bi znižali prag vključevanja otrok, ki prihajajo iz okolja brez tradicije izobraževanja, je potrebno poznati pomen predšolskega izobraževanja (Zveza Romov Slovenije 2009).

Izredna revščina, diskriminacija v šolah ter pomanjkanje vključevalnega in multikulturnega izobraževanja preprečujejo romskim otrokom v Sloveniji uživanje njihove temeljne pravice do izobraževanja. Amnesty international je pri raziskovanju dejanskega stanja v Sloveniji ugotovila, da je dostop do izobraževanja romskih otrok porazen (Amnesty International Slovenia 2006).

Številni romski otroci v praksi nimajo dostopa do predšolskega izobraževanja, tako da jih ogromna večina pride v prvi razred brez osnovnega znanja slovenščine. Romski otroci pričnejo zato v prvem razredu spremljati pouk v jeziku, ki ga ne poznajo in pouku ne morejo slediti. Udeležba romskih otrok v osnovnošolskem izobraževanju je slaba že v prvem razredu. Podatki o izpadu romskih učencev so porazni, saj na Dolenjskem šolo redno obiskuje le 39 odstotkov romskih učencev – kar je še posebno očitno pri deklicah. Šolanje zaključijo le redki posamezniki (Amnesty International Slovenia 2006).

Amnesty International poziva k takojšnji akciji za preprečevanje diskriminacije romske skupnosti v šolah s ciljem zagotoviti, da noben romski otrok ne bo postavljen v segregirani oddelek ali skupino samo zato, ker je Rom. Za zagotovitev tega cilja je potrebno nadzorovati sestavo razredov in kjer je to potrebno, dejavnosti učiteljev, ki delajo z romskimi otroki. Potrebno je tudi zagotoviti ustrezna usposabljanja učiteljev osnovnih šol, da bi odpravili negativne stereotipe in predsodke (Amnesty International Slovenia 2006).

Odpravljanje ovir pri dostopu do izobraževanja, ki so posledica izjemne revščine, ter vključevanje romskega jezika in kulture v šolstvo, so del dolgotrajnega procesa, ki bi moral biti usmerjen k polni vključitvi romskih otrok v izobraževanje. Pravica do izobrazbe ter prepoved diskriminacije sta vključeni v mednarodnopravne dokumente človekovih pravic ter v ustave vseh treh držav, ki so predmet poročila. Oblasti teh držav so sprejele ustrezne programe ter akcijske načrte, ki stremijo k vključitvi romske skupnosti v izobraževalni sistem.

Kljub temu pa tako oblasti same kot nevladne organizacije priznavajo, da je dostop romskih otrok do izobraževanja v najboljšem primeru zgolj delen (Amnesty International Slovenia 2006).

Brezplačni obroki, učbeniki ter prevoz so romskim otrokom včasih zagotovljeni, vendar pa je lahko dostop do šole tako rekoč nemogoč, če je šola predač za pešačenje in če so oblačila povsem neprimerna za mrzle zimske razmere. Otroci pogosto ne morejo delati domačih nalog in se učiti v mrzlih in prenaseljenih domovih (Amnesty International Slovenia 2006).

Romski otroci so v nekaterih primerih žrtve diskriminacije tudi s strani učiteljev. Ponekod so otroci segregirani v »romske razrede ali skupine«, kjer se poučuje poenostavljen obseg snovi. Negativni stereotipi glede »romskega načina življenja« ali odnosa do izobraževanja se pogosto uporabljajo za pojasnjevanje slabe udeležbe učencev in slabih rezultatov. Na splošno je med učitelji, romskimi starši in romskimi otroci sprejeto, da je večina težav, s katerimi se otroci soočajo v šoli, posledica jezikovnih preprek. Številni romski otroci imajo zgolj omejeno ali sploh nikakršno znanje večinskega jezika. Trenutno so jeziki, ki jih Romi govorijo, praktično odsotni v osnovnošolskih programih, za razliko od drugih manjšinskih jezikov. Drugi ukrepi, ki bi pripomogli k premagovanju jezikovnih preprek, kot je na primer izboljšanje dostopa do predšolske vzgoje za romske otroke in zaposlovanje primerno usposobljenih romskih pomočnikov, dosedaj še niso bili uvedeni na sistemski in celoviti ravni. Romska kultura in zgodovina tudi nista celovito in sistemsko vključeni v izobraževalni sistem v Sloveniji (Amnesty International Slovenia 2006).

V Sloveniji potekajo posebni izobraževalni programi za Rome (v to skupino so vključeni tudi romski učenci, ki niso dokončali rednega osnovnošolskega izobraževanja), ki potrebujejo tečaje za osnovnošolsko izobraževanje in ustrezno poklicno usposabljanje v okviru izobraževanja in opismenjevanja odraslih. Izsledki raziskav izkazujejo, da imajo Romi z višjo stopnjo izobrazbo boljše možnosti na trgu dela ter, da so bolj pripravljeni spodbujati svoje otroke za prisotnost pri pouku in za nadaljnje izobraževanje (Klopčič 2004, 8).

4.4.4 Usposabljanje Romov za vstop na trg dela ter zaposlovanje Romov

Zaposlitev je eden od osnovnih pogojev za izpolnjevanje socialnega in ekonomskega statusa Romov, ki je pomemben zlasti zaradi integracije v družbo. Trenutna situacija na trgu dela, kjer je relativno visoka brezposelnost (strukturna in regionalna) je za Rome precej neugodna, kjer gre za neuravnovešeno razmerje med ponudbo in povpraševanjem. V Sloveniji natančnih

podatkov o tem koliko Romov je brezposelnih ni, to pa zaradi zakona o osebnih podatkih, kjer se ne sme voditi statistika brezposelnih glede na versko, rasno, etnično, nacionalno, spolno ali drugo pripadnost (Varga in Lukač 2007, 21).

Romi imajo običajno možnost zaposlitve na področju gradbeništva, kmetijstva, komunalnih storitev in podobno. Prav tako so Romi v Sloveniji zaposleni kot čistilci, krojači, tesarji in kovinarji. Začasna zaposlitev je možna z nacionalnim programom »javnih del« (Varga in Lukač 2007, 21).

V sklopu oddaj, ki so bile predvajane na radiu Romic, je bila tudi oddaja v kateri se je govorilo o zaposlovanju Romov in o predsodkih povezanih z zaposlovanjem Romov. V njej so predstavili podatke o popisu prebivalstva iz leta 2002 in povprečnem zaposlovanju Romov. Podatki popisa prebivalstva iz leta 2002 o številu brezposelnih oseb med pripadniki romske skupnosti v primerjavi z ostalo populacijo v Sloveniji kažejo, da je med Romi nadpovprečno število brezposelnih oseb, in sicer približno 72,3%. Ne glede na te podatke pa sta po ocenah v Sloveniji zaposlena le 2% Romov. Tako so Romi večinoma odvisni od socialne pomoči države. Nekateri med njimi pa se ukvarjajo tudi z sivo ekonomijo. Z ciljem zmanjšanja brezposelnosti Romov na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve in Zavodih za zaposlovanje že vrsto let kreirajo in izvajajo programe aktivne politike zaposlovanja za brezposelne Rome. Programi so vsebinsko prilagojeni potrebam skupin. V letu 2005 je v Republiki Sloveniji potekalo 36 programov javnih del, ki so bili namenjeni Romom. Na Zavodu za zaposlovanje izvajajo več programov za zaposlovanje pripadnikov romske skupnosti (Zveza Romov Slovenije 2009).

Ker se velikokrat sliši, da Rom ni povabljen na kak razgovor za delo zaradi barve kože ali zaradi tega ker je Rom, so v omenjeni 3. oddaji o Romih predvajali anketo, v kateri so spraševali ali so že kdaj bili poklicani na razgovor in ali so doživeli zavrnitev zaradi tega ker so Romi. Nekateri izmed anketirancev so povedali, da so že bili poklicani na razgovor, nekateri pa pravijo, da ne in ti včasih pomislijo, da niso bili poklicani na razgovor za službo zaradi tega ker so Romi. Večina izmed anketirancev pa ni doživela zavrnitve zaradi pripadnosti romski skupnosti (Zveza Romov Slovenije 2009).

Pogosto se zgodi, da so Romi, ki se prijavijo na razpis za delovno mesto, po telefonu povabljeni na razgovor za službo. Toda ko pridejo na razgovor in ko delodajalec ugotovi, da

so romskega izvora, jim reče, da ni prostega delovnega mesta ali da je že zapolnjeno. V tem ravnanju se kaže neposredna diskriminacija Romov (European Roma Rights Centre 2006).

Možnosti za zaposlovanje Romov v Sloveniji zajemajo predvsem vključevanje Romov v programe javnih del. Na območju Dolenjske programe izvajajo območne enote Zavoda za zaposlovanje RS, razvojno izobraževalni centri, privatna podjetja in javne ustanove (npr. knjižnica Mirana Jarca iz Novega mesta). Na območju, ki ga pokriva Območna služba Zavoda za zaposlovanje v Murski Soboti, so se Romi vključevali v različna javna dela v svojem okolju. Posebnih programov, kamor bi se vključevali Romi, v Prekmurju niso organizirali, temveč se vključujejo v redne programe za zaposlovanje. Romi iz Prekmurja izboljšujejo svoj socialno – ekonomski položaj z občasnimi sezonskimi in priložnostnimi deli v sosednji Avstriji (Klopčič 2004, 8).

4.4.5 Organizacijske aktivnosti in sodelovanje

Precej Romskih društev je združenih v centralno organizacijo Zvezo Romov Slovenije. Okrog 23 Romskih društev po Sloveniji nudi predvsem določeno pomoč Romom na krajevni ravni. Rezultati dela romskih organizacij ne izpolnjujejo vseh pričakovanj, kajti usmerili so se h kulturni dejavnosti in manj na sodelovanje in razreševanje problemov v njihovem okolju. Izkušnje so pokazale, da morajo Romi biti vključeni v vse dejavnosti, da bi s tem izboljšali svoj lastni status. Romi samo priznavajo, da le z njihovim sodelovanjem in boljšo lastno organiziranostjo lahko izboljšajo ali rešijo svoje težave. Tako je dandanes ustanovljenih že najmanj 23 romskih društev, ki delujejo v 18 različnih občinah (Varga in Lukač 2007, 21).

Leta 2001 je ustavno sodišče potrdilo amandma o udeležbi Romov na volitvah in o občinskem političnem predstavniku v občinskem svetu. Ta določa, da vsaka občina, v kateri živijo pripadniki romske etnične skupnosti morajo imeti enega romskega svetnika v občinskem svetu (določeno je 20 takih občin). Politična participacija na lokalni ravni je zagotovljena z zakonom, vendar obstaja občina, ki pa na žalost ta zakon še naprej ignorira. Trenutno je zagotovljeno zastopanje Romov le na občinski ravni (Varga in Lukač 2007, 22).

V naslednjem poglavju bom skušala prikazati kakšno je diskriminatorno obnašanje večinskega prebivalstva v ZDA do črncev, predpostavljam pa da obstaja podobnost med Romi v Sloveniji in črnci v ZDA, in sicer v tem, da so oboji tarča diskriminatornega obnašanja ljudstva prav zaradi njihove rase.

5 ŠTUDIJA PRIMERA 2 – RASNA DISKRIMINACIJA AFROAMERIČANOV V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

5.1 ZGODOVINA AFROAMERIČANOV

V 17. stoletju so v Severno Ameriko pripeljali okoli 25.000 črncev in takrat je bilo suženjstvo legalno v vseh kolonijah. Zaradi potrebe po delovni sili predvsem na Jugu (plantaže bombaža) se je število sužnjev tam neprestano večalo. Sever je spremenil zakone in suženjstvo v 18. stoletju prepovedal. Zaradi suženjstva so na Jugu nastala različna združenja proti črncem kot na primer Ku Klux Klan (Zgodovina črncev 2010).

Kot prvi večji uspeh je bila ukinitvev rasnega razlikovanja v šolah in malo kasneje v transportnih sredstvih. Najpočasneje so se stvari premikale na Jugu, kjer je bila leta 1960 le desetina mešanih šol. Predstavnik gibanja je bil duhovnik Martin Luther King, ki je za svoja dejanja prejel celo Nobelovo nagrado za mir. Vsesplošno volilno pravico so črncci dobili šele leta 1964, ko je vlada sprejela zakon o državljskih pravicah, ki je prepovedal rasno diskriminacijo in zahteval enake možnosti za črncci pri zaposlovanju in izobraževanju (Zgodovina črncev 2010).

Prvi Afričani so se v britansko Severno Ameriko (ki se je pozneje preimenovala v Združene države Amerike) naselili leta 1619, ko so se v Jamestown v zvezni državi Virginiji naselili prvi sužnji. Kar nekaj let so bili enaki revnim angleškim vajencem, ki so leta dela zamenjali za karto za Ameriko. Afričani so lahko zakonito gojili svoje pridelke in redili živino ter si tako odkupili svojo svobodo. Lahko so si ustvarjali družine, se poročali z Afričani oz. Afričankami, nekateri med njimi pa so se poročili celo s prvotnimi Američani ali angleškimi kolonisti (Tomovič 2008).

V 40. in 50. letih 17. stoletja so bile številne afriške družine lastnice kmetij v okolici Jamestowna, nekateri so s svojimi posestvi celo zelo obogateli. Sistem suženjstva, ki je temeljil na rasi, se ni popolnoma razvil do začetka 18. stoletja, takrat pa so na britanskih ladjah čez Atlantski ocean iz Afrike kot sužnje prepeljali skoraj tri milijone Afričanov. V 18. stoletju je tako Velika Britanija postala glavna izvoznica sužnjev, saj je oskrbovala kar 50 odstotkov ameriškega tržišča. Po nekaterih podatkih naj bi Evropejci med letoma 1450 in

1850 v Evropo in Ameriko kot sužnje prepeljali kar 21 milijonov Afričanov. Konec 18. stoletja so Afričani pomagali angleškim kolonialistom ubraniti ameriško neodvisnost, ko so premagali Britance. Afriški Američan James Armistead je igral pomembno vlogo pri zmagi v York Townu leta 1781, ki je ZDA dokončno vzpostavila kot samostojno državo, suženjstvo pa je takrat cvetelo. Do leta 1860 je bilo v ZDA kar 3,5 milijona sužnjev afriškega rodu, približno 500.000 Afričanov pa je v državi živelo svobodno (Tomovič 2008).

Leta 1861 se je začela ameriška državljanska vojna, kjer sta se spopadla Sever in Jug. Leta 1863 je takratni predsednik Abraham Lincoln podpisal odpravo suženjstva in osvobodil vse afriške sužnje, leta 1865 pa so kot zadnjo državo suženjstva osvobodili še zvezno državo Teksas. Takrat se je končala državljanska vojna, Abrahama Lincolna so umorili, a so odpravo suženjstva vključili kot 13. amandma k ameriški ustavi. Tri leta pozneje je 14. amandma k ameriški ustavi vsem Afroameričanom zagotovil ameriško državljanstvo, leta 1870 pa so temnopolti moški dobili volilno pravico (Tomovič 2008).

A ker je na papirju zgledalo popolno, v praksi ni bilo tako. V 90. letih 19. stoletja je vrhovno sodišče odločilo, da je rasno razlikovanje na vseh javnih prostorih ustavno, in tako vpeljalo pot za rasno diskriminacijo ter odvzem volilne in državljanskih pravic Afroameričanom. Zakon je dobil ime po Jimu Crowu, kmalu pa se je večina Afroameričanov podredila tem zakonom, saj so hoteli preprečiti, da bi postali žrtve rasnega nasilja. Da bi ohranili svoj ponos in samozavest, so številni Afroameričani srednjega razreda vzpostavili svoje lastne šole, cerkve, banke in ostale ustanove. V zadnjem desetletju 19. stoletja so se zakoni, ki so podpirali rasno diskriminacijo in rasno nasilje, naselili v vse pore ameriške družbe. Zakoni so podpirali rasno razlikovanje, zatiranje in odvzem vseh državljanskih pravic, temnopoltim so odrekali gospodarske možnosti, rasno nasilje, usmerjeno v afroameriško prebivalstvo, pa je podpirala tudi takratna administracija (Tomovič 2008).

Nevzdržne razmere na jugu ZDA, ki so sprožile množične migracije na sever države v začetku 20. stoletja, ter vse močnejša afroameriška intelektualna in kulturna elita na severu, so vodile v gibanje, ki se je borilo proti nasilju in diskriminaciji Afroameričanov. Gibanje za državljanske pravice je med letoma 1954 in 1968 organiziralo številne pohode in proteste ter se tako borilo za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije v ZDA, še posebej pa na jugu države (Tomovič 2008).

Leta 1955 aktivistka za pravice temnopoltih Rosa Parks ni želela odstopiti svojega sedeža na avtobusu v Montgomeryju v zvezni državi Alabama, zato so jo oblasti aretirale. Njena aretacija je bila povod za leto dni trajajoči bojkot za desegregacijo mestnih avtobusov, ki ga je vodil Martin Luther King, ki pa je bil eden izmed glavnih borcev za pravice temnopoltih. King je leta 1963 na shodu pred Lincolnovim spomenikom v Washingtonu, kjer se je zbralo več kot 200.000 ljudi, predstavil svoj slaven govor "*I have a dream*" (Imam sanje). Po množičnem shodu v Washingtonu je takratni predsednik Lyndon Johnson leta 1964 podpisal zakon o državljanskih pravicah, ki je (vsaj na formalni ravni) odpravil diskriminacijo v javnih prostorih, pri zaposlovanju, v izobraževanju ter pri podeljevanju stanovanj (Tomovič 2008).

5.2 »ČRNSKO VPRAŠANJE«

V ZDA so se v štiridesetih letih 19. stoletja resno prepirali o tem, ali imajo črnici dušo, ali so to sploh ljudje. Gliddon in Morton sta dve znani imeni, ki sta se zavzela za drugorodnost črncev. Dalje poroča Matiegka na primer o C. C. Clossonu, ki je učil 1897, da je med Angleži in Amerikanci »srednjeevropska«-anglosaška rasa tisti aktivni element, ki ga je treba skrbno obvarovati pred mešanjem z manjvrednimi priseljenci. Closson je tudi predlagal razdelitev sveta med Kitajce, Japonce in »severne rase« po sporazumu Nemčije, Anglije in Amerike (Škerlj 1949, 58).

Prav gotovo je položaj črncev v ameriški družbi, njihovo politično, socialno, kulturno, rasno vključevanje v normalne, enakopravno strukturirane družbene odnose in procese eno od odprtih ran ameriškega kolosa. Vendar se rana počasi celi. V neskončni ameriški mešanici ras, kultur, narodov, ideologij, postaja črna rasa vse bolj eden od številnih delcev ameriškega mozaika. Pridnost, prizadevnost, uspešnost, izobrazba, dohodek in premoženje so tista dvigala, ki ves čas vozijo gor in dol po statusni lestvici še posebej ameriške družbe. Vse bolj na njene kline stopajo tudi njeni črnski državljani. Črnice pravilom najdemo na dnu ameriške družbe, le redkim se je že uspelo povzpeti na višje stopničke (Ferfila 2006, 207).

Ker je črnsko prebivalstvo v glavnem uvrščeno v najrevnejše sloje ameriške družbe, se s slabšanjem položaja najrevnejših slabša tudi položaj črncev v celoti. Reaganomika je zmanjšala obseg socialnih prerazdelitev v korist revnih in izboljšala položaj bogatih. Število brezposelnih revežev, prejemnikov socialne pomoči je od vseh skupin v ameriški družbi najvišje med črnici in se bo s prihajajočo gospodarsko recesijo še povečevalo. Takšen

brezizhoden položaj se kaže v množičnem kriminalu, prostituciji in narkomaniji med črnskim prebivalstvom (Ferfila 2006, 209).

Črnsko vprašanje se je iz rasnacionalnega preoblikovalo v razrednostatusni problem, ki je resen, vendar rešljiv. O zapostavljenosti po spolu, barvi, starosti se sproščeno razpravlja na vseh ravneh, bolj ali manj so dane vse podlage za popolno zakonsko enakopravnost črncev v ameriški družbi. Črnci se postopoma vključujejo v šolski sistem na vseh ravneh, kar jih postopoma vzdiguje in odlaga na stopničke ameriške statusne lestvice (Ferfila 2006, 209).

Črnci so v ZDA že na začetku prišli zaznamovani kot manjvredni, saj so jih tja pripeljali belci kot svoje sužnje. Po letu 1800 je Severna Amerika mnogim pomenila obljubljeno deželo, črncem pa ravno nasprotno. Afriške ljudi so na ladjah prevažali v Ameriko, kjer so jih prodali kot sužnje in tako tudi razbili črnske družine. Z njimi so njihovi gospodarji ravnali zelo grdo, jih pretepali, pohabljali ali celo ubili. Ščasoma so ljudje v ZDA začeli ugotavljati, da je suženjstvo zlo in da ga bi bilo treba prepovedati. To je trajalo zelo dolgo, v šestdesetih letih prejšnjega stoletja pa se je začela vojna za osvoboditev sužnjev, ki so jo imenovali državljanska vojna oz. vojna med državami. Še pred njenim koncem, leta 1863 je bilo suženjstvo odpravljeno in črnci osvobojeni. Po vojni so Združene države Amerike postale bogate in mogočne. Toda na robovih velikih mest so bila razpadajoča barakarska naselja, kjer so živeli črnci. Ti so bili revni in brez zemlje. Vso zemljo so imeli v rokah belci. Tako so črnci pravzaprav ostali ujetniki revščine.

Po državljanski vojni so države na jugu sprejele zakone »Jim Crow«, ki so ločevali črnce in belce. Črnci so bili zaradi teh zakonov na revnem in neenakem položaju. Te zakone so poimenovali po znani komedijantski popevki. Noben črnc ne ni smel jesti v restavraciji ali lokalu kakega belca niti sedeti na sedežu rezerviranem za belce. Če so črnci in belci skupaj igrali karte, je bil to ponekod pravi zločin. Verni belci so sicer odobraval, da gredo črnci v cerkev, a le če je ta dovolj daleč od njihove, kakor da bi tudi Bog črncev ne imel za enakovredne belcem. Šele po množici uporov, bojkotov in Luthrovih govorov, so zakone končno ukinili (Schloredt 1993, 5 – 7).

5.3 RASNA DISKRIMINACIJA AFROAMERIČANOV V ZDA

Zagotavljanje enakopravnosti ni namenjeno pomoči revnim. Gre za pomoč tistim, ki so v neugodnem položaju zaradi rase ali spola. Manjšinske rasne kategorije so v glavah

Američanov seveda pogosto povezane z razrednim položajem – in ne vedno brez razloga. Tako črnci kot Latinoameričani predstavljajo 13 % ameriškega prebivalstva ZDA, a je med vsemi revnimi v državi 25 % prvih in 22 % drugih. Zagotavljanje enakopravnosti navadno pomaga najbolj privilegiranim posameznikom iz najbolj deprivilegiranih skupin. Čeprav je sporno, ker temelji na »rasi«, je zagotavljanje enakopravnosti tipično ameriško. Njegov namen je zagotavljanje priložnosti, ne enakosti – ameriške razredne strukture se niti dotakne ne. Njegovo popolno delovanje bi pomenilo, da bi se voditelji ameriških korporacij lahko postavljali s čudovito raznolikostjo – kar pa za brezdomce ne bi spremenilo skoraj ničesar. Čeprav je definicij zagotavljanja enakopravnosti več, je bolje opredeliti tisto, kar ni: »barvno slep« ali protidiskriminacijski pristop k enakim možnostim. Protidiskriminacijska zakonodaja, uvedena leta 1964 s prelomnim Civil Rights Act, delodajalcem ali šolam prepoveduje vsako diskriminacijo na podlagi posebnih značilnosti, kot so rasa, narodni izvor, vera ali spol. Če kdor koli meni, da je imela katera od teh značilnosti vlogo pri njegovi zavrnitvi, lahko vloži pritožbo pri vladi ali se obrne na sodišče. Nasprotno pa ima zagotavljanje enakopravnosti pozitivno vsebino in ne pomeni le prepovedi diskriminacije. Pojavilo se je le nekaj let po Civil Rights Act, v ozračju množičnega urbanega nasilja z rasnimi podtoni, in lahko na primer pomeni objavljane oglasov v manjšinskih občilih in s tem dajanje prednosti pripadnikom določenih skupin (Le Monde diplomatique 2007).

Tako v Sloveniji kot v ZDA obstajajo programi, politike, ukrepi s pomočjo katerih skušajo Rome in čnce narediti enakopravne ostalim državljanom, vendar se te programi za zmanjšanje oz. odpravo rasne diskriminacije v Sloveniji in ZDA razlikujejo.

5.3.1 Rasna neenakost v zaposlovanju

Velika večina črncev v ZDA, predvsem v mestnih središčih, trpi zaradi nenehnega stanja revščine. Črnska skupnost v Združenih državah Amerike se dandanes sooča s krizno brezposelnostjo. V severnih industrijskih središčih je bil v letih med 1958 in 1963 vsak tretji črnski delavec brezposeln. V obdobju od leta 1958 naprej je bilo več kot 50 odstotkov od vseh nestrokovno usposobljenih črnskih delavcev na podeželju brezposelnih (R. Yetman in Hoy Steele 1971, 454 – 455).

Velikega pomena je dejstvo, da so se od leta 1951 razlike v povprečnem dohodku temnopoltih in belih delavcev povečale. Do decembra leta 1951 je bila je znašala plača temnopoltih delavcev 57 odstotkov povprečne plače belih delavcev. Od takrat pa razlika med

prihodki črncev in belih delavcev neprestano narašča. Kot posledica avtomatizacije in drugih tehnoloških sprememb v gospodarstvu, delovna mesta nekvalificiranih poklicev izginjajo v višini 35.000 na teden ali skoraj milijon na leto. Prav v razvrščanju teh delovnih mest je prišlo do nesorazmerne premestitve delavcev iz črnske skupnosti. V zvezi z obeti za prihodnost za zaposlovanje črncev, poročilo HARYOU (Harlem Youth Opportunities Unlimited) navaja, da se skoraj polovica črnske delovne sile v New Yorku osredotoča na »slepo ulico« delovnih mest, in da gibanje plač temnopoltih delavcev v velikem številu, preprečuje, da bi razvijali nove zaposlitvene spretnosti (R. Yetman in Hoy Steele 1971, 456).

Izjemno resen problem, s katerim se soočajo temnopolti delavci je diskriminacijska praksa državnih služb za zaposlovanje, za njihovo delovanje v državah južne Amerike pa je značilen vzorec rasne segregacije in diskriminacija. Delovni nalogi in procesi odpiranja novih delovnih napotnic so narejeni na podlagi rase. Vlada ZDA je v celoti odgovorna za zagotavljanje stroškov delovanja vseh državnih služb za zaposlovanje (R. Yetman in Hoy Stelle 1971, 461).

Ko so leta 1964 sprejemali protidiskriminacijsko zakonodajo, so skušali odpraviti visoko stopnjo nezaposlenosti črncev, ki je bila takrat dvakrat višja kot pri belcih. Žal se to razmerje nikoli ni spremenilo. Februarja 2007 je bila (uradno) brezposelnost belcev 4-odstotna, medtem ko je bila pri črnkih 7,9-odstotna, pri Latinoameričanih 5,2-odstotna in pri azijskih Američanih (za katere tudi velja zagotavljanje enakopravnosti) 2,7-odstotna. Toda te številke še zdaleč ne izražajo realnosti diskriminacije. Družboslovci, ki preučujejo diskriminacijo, so zato skušali poiskati primernejše instrumente – in o pravem načinu se je razvnela vroča razprava. Med tistimi, ki se osredotočajo na plačne diferencialne, nekateri trdijo, da imajo posamezniki s podobnimi kognitivnimi sposobnostmi, ki jih merijo standardizirani testi, podobne prejeme ne glede na »raso«. Drugi zagovarjajo, da bi morali za pošteno primerjavo upoštevati dodatne dejavnike, kot so trajanje šolanja ter kakovost in težavnost dela. Njihove raziskave kažejo, da so plače črncev za približno 11 % nižje od povprečja izključno zaradi diskriminacije. Drugi pristop vključuje eksperimente, pri katerih za zaposlitev prosijo kandidati, ki se razlikujejo le po rasi. Izsledki večinoma kažejo diskriminacijo črncev in Latinoameričanov. Sociologinja Devah Pager je celo odkrila, da imajo belci, ki so bili v preteklosti sodno kaznovani, boljše možnosti za zaposlitev kot črnki z neoporečno preteklostjo (Le Monde diplomatique 2007).

Tudi na področju zaposlovanja se zagotavljanje enakopravnosti lahko ponaša s pomembnimi učinki. Ta politika denimo zvišuje črnsko zaposlenost za več kot 20 %. Z vrsto ukrepov se je zvišalo tudi število črncev na vodilnih mestih, vendar njihovo število še vedno močno zaostaja za njihovim deležem v prebivalstvu. Delež črnkih žensk na vodstvenih položajih je v letih 1971–2002 narasel z 0,4 % na 2 %, medtem ko so črnski moški svoj delež povečali z 1 na 3,1 % (Le Monde diplomatique 2007).

Voditelji podjetij in predstavniki univerz v javnih nastopih zagovarjajo rasno vključevanje zato, ker so podjetja in univerze v svetu, ki ga zaznamuje internacionalizacija produkcije in znanj, tako bolj učinkovita. Zaposlovanje posameznikov različnih »ras« je tako postalo cilj številnih kadrovske služb. Vrednota »raznolikosti« in vloga, ki jo (spontano) igra zasebni sektor, pomenita veliko korist. Je protiudarec za tožbe belcev, češ da si nezaslužne manjšine skušajo na sodiščih ali s favoriziranjem pridobiti prednosti, ki so neutemeljene (ali utemeljene na preteklih krivicah). Z vidika nujne raznolikosti je z večjo vključitvijo vsakdo zmagovalec, ker je tako bolje za podjetje oziroma univerzo (Le Monde diplomatique 2007).

5.3.2 Izobraževanje črncev

Tako pri izobraževanju kakor pri zaposlovanju zagotavljanje enakopravnosti ne pomeni togih kvot, temveč trud, da bi do podobnih rezultatov prišli z določitvijo nekega »cilja« oziroma poskrbeli za »kritično količino« neke skupine. Pri univerzitetnem izobraževanju to običajno pomeni možnost vpisa manjšinskih kandidatov, ki so na sprejemnih izpitih dosegli manj točk kot drugi. Pri zaposlovanju in dodeljevanju nekaterih javnih del so pogoji običajno bolj kompleksni in subjektivni: zagotavljanje enakopravnosti lahko pomeni rasno preferenco, vendar so dodatna prizadevanja za zaposlovanje in usposabljanja pogostejše namenjena ženskam ali podjetjem, ki jih vodijo. Osnovni cilj zagotavljanja enakopravnosti ostaja preprečevanje diskriminacije oziroma poravnava tistih iz preteklosti. Toda, ali je diskriminacija še vedno problem? Če pustimo ob strani vprašanje pomanjkljivih in dotrajanih osnovnih in srednjih šol, ki jih obiskujejo otroci iz rasnih manjšin (osrednji problem, ki pa ne sega na področje zagotavljanja enakopravnosti), lahko rečemo, da pri vpisu na univerze skoraj ne prihaja do diskriminacije rasnih manjšin ali žensk (Le Monde diplomatique 2007).

Leta 2004 je harvardska raziskava pokazala, da sta kar dve tretjini črnih študentov (kar predstavlja 8 % študentov) priseljenci z Antilov ali iz Afrike ali pa so to njihovi otroci. Spet so razmere različne pri izobraževanju in pri zaposlovanju. Glede sprejemov na univerzo se

večina opazovalcev strinja, da zagotavljanje enakopravnosti odločilno prispeva k večjemu dostopu do visokega izobraževanja za črnce in Latinoameričane (Azijcem gre dobro brez ugodnejše obravnave). Ko je kalifornijska univerza sredi devetdesetih prenehala z rasnimi preferencami, je to močno vplivalo na sestavo študentov. V zvezni državi, kjer črncci in Latinoameričani predstavljajo približno 38 % maturantov, so vpisi črncev in Latinoameričani padli z 21 % celotnega študentskega telesa na 15 % in se preusmerili na manj oblegane kampuse. Na pravnih fakultetah je zaradi ukinitve preferenc vpis črnih študentov padel za več kot 40 %. Vendar pa se postavlja vprašanje, ali ne bi bilo preferenc bolje usmeriti k revnim namesto k rasnim manjšinam. Kajti študenti vseh ras iz spodnje četrtine prihodkov in izobrazbe staršev so slabše zastopani na elitnih zasebnih univerzah (Harvard, Yale, Princeton) kakor rasne manjšine in 75 % študentov elitnih univerz prihaja iz najbogatejše četrtine družin (Le Monde diplomatique 2007).

5.3.3 Zdravstvena oskrba črncev

Dr. Jože Trontelj, predsednik slovenske akademije znanosti in umestnosti, zdravnik predsednik državne komisije za biomedicino, je dejal, da ječ dobra zdravstvena oskrba rezervirana za bogate. V intervjuju je izpostavil velik problem črncev v ZDA. Ti revni črncci so prepuščeni najslabšim klinikam ali pa ničemur. Dr. Trontelj pa izpostavi paralelo tudi s Slovenijo. Tudi pri nas drži dejstvo, da tisti, ki ima denar, ima tudi dobro zdravstveno oskrbo, tisti, ki pa nima denarja, pa je dostikrat prepuščen slabim zdravnikom ali ničemur (RTVSLO 2009).

6 ZAKLJUČEK

Izključenost, ki jo običajno povzroči diskriminacija, bodisi neposredna ali posredna, predstavlja pojav, skozi katerega se revščina pokaže tudi v bogatejših državah. Življenjski standard ljudi v delih mest afroameriških skupnosti v ZDA ali na primer romskih skupnosti v Evropi je bistveno nižji od večinskega prebivalstva. V nekaterih primerih oblasti namerno izvajajo politike, skozi katere se Romi zadržuje v šolah z manj zahtevnim programom ali pa celo zunaj sistema šolanja. V drugih primerih pa so oblasti ravnodušne do politik, ki omogočajo neenako ravnanja s strani policije in sodišč. Eden najbolj osupljivih pokazateljev te diskriminacije in povezanosti z izključenostjo predstavljajo različne ravni umrljivosti žensk v povezavi z nosečnostjo v revnih in bogatih skupnostih (Amnesty International Slovenia 2009).

V uvodu diplomske naloge sem si zastavila tri hipoteze, katere predstavljajo rdeče niti mojega raziskovanja. Z njimi sem si zastavila cilj, in sicer raziskati ter prikazati podobnosti in razlike med skupinama ljudi, ki so podvrženi rasni diskriminaciji, in sicer Romov v Sloveniji in Afroameričanov v ZDA.

Prvo zastavljeno hipotezo »**Podobnost med Romi v Sloveniji in črnici v ZDA je v tem, da so oboji tarča diskriminatornega obnašanja ljudstva zaradi njihove rase**« lahko potrdim. S to hipotezo sem med Romi v Sloveniji in Črnici v ZDA izpostavila ključno podobnost med obravnavanima skupinama ljudi. Romi in črnici so tarča nestrpnosti, sovražnosti, izključevanja in omejevanja tako v vsakdanjem življenju, tako pri vključevanju v šolski sistem, kot tudi pri nadaljnji zaposlitvi. Zgoraj omenjeno hipotezo sem preverjala predvsem v četrtem in petem poglavju, deloma pa tudi s pomočjo drugega poglavja.

Drugo hipotezo »**Razlika med obema »izoliranimi« skupinama v Sloveniji in ZDA se kaže v načinu kako se večinsko prebivalstvo obeh držav diskriminatorno obnaša do Romov in črncev, intenzivnost diskriminacije pa je tako do Romov kot do črncev podobna**« ne morem ne potrditi in ne ovreči. Na področju izobraževanja in zaposlovanja se ponekod kažejo majhne razlike v načinu kako se šolstvo in delodajalci diskriminatorno obnašajo do Romov na eni strani ter črncev na drugi strani, vendar sem ob koncu raziskovanja ugotovila, da se te razlike med sabo tudi dopolnjujejo in ponekod se celo sprevržejo v podobnosti. Romski otroci v Sloveniji so v nekaterih primerih žrtve diskriminacije s strani

učiteljev. Negativni stereotipi glede »romskega načina življenja« ali odnosa do izobraževanja izobraževalne ustanove pogosto uporabljajo za pojasnjevanje slabih rezultatov romskih učencev. Z vse večjim zagotavljanjem enakopravnosti črnih študentov z ostalim prebivalstvom v ZDA se kaže prispevek k večjemu dostopu do visokega izobraževanja za črnce. Velikokrat slišimo, da Rom ni povabljen na razgovor za delo zaradi svoje rase ali prav zaradi tega ker je pripadnik romske skupnosti. Znani so tudi primeri, ko se delodajalci po telefonu dogovorijo za termin razgovora z Romom in do te faze stvari še normalno potekajo. Ko pa Rom dejansko pride na razgovor z delodajalcem v živo pa ga le-ta zavrne, ko ugotovi da je kandidat za delo romskega izvora. Med črnim prebivalstvom pa se pojavlja neenakost plač za enako delo. Prav tako kot Romi v Sloveniji imajo črnici v ZDA slabše možnosti za zaposlovanje prav zaradi svoje rase. Intenzivnost rasne diskriminacije pa je tako med črnici v ZDA kot med Romi v Sloveniji približno enako intenzivna.

Tretja raziskovalna hipoteza pa se glasi **»Tako v Sloveniji kot v ZDA obstajajo programi, politike, ukrepi, s pomočjo katerih skušajo Romi in črnice narediti enakopravne ostalim državljanom, ti programi pa se med državama razlikujejo«**. To hipotezo lahko potrdim. V Sloveniji in ZDA se poslužujejo programov, katerih cilj je odpraviti neenakost med diskriminirajočima skupinama in večinskim prebivalstvom v obeh državah, kar je razvidno iz četrtega in petega poglavja diplomskega dela. Program v Sloveniji, ki je aktualen tudi za predstavnike Romov je osnovna šola za odrasle. Ministrstvo za šolstvo in šport je leta 2004 sprejelo strategije vzgoje in izobraževanja romskih otrok v predšolsko vzgojo. Predšolska vzgoja je zelo pomembna saj se v času dveh let romski otroci naučijo slovenskega jezika, kar jih pri nadaljnjem šolanju dobro služi. Z zagotavljanjem enakopravnosti v ZDA prispevajo k temu, da je črnemu prebivalstvu omogočen večji dostop do visokega izobraževanja. V Sloveniji na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve ter na Zavodu za zaposlovanje že več let oblikujejo in izvajajo programe aktivne politike zaposlovanja za brezposelne Rome. Začasna zaposlitev Romov v Sloveniji je možna z nacionalnim programom »javnih del«. Politika zaposlovanja v ZDA pa zvišuje črnsko zaposlenost za okoli 20 %, z ukrepi pa se je zvišala tudi zastopanost črnega prebivalstva na vodilnih mestih.

Šele v novejšem času se v razpravah, v skladu z evropskim kontekstom pravnega varstva kulturne raznolikosti in kulturne dediščine, nakazuje možnost za večjo prisotnost in razumevanje posebnosti romske kulture, zlasti na ravni strokovne obravnave. Le postopoma in le v nekaterih segmentih pa se spreminja pristop večinske družbe do enakopravnega

partnerstva pri urejanju položaja romske skupnosti – od obveznosti do sprejemanja »ukrepov pomoči« k zagotavljanju enakih možnosti za izobraževanje, zaposlovanje in participacijo Romov v javnem, kulturnem in političnem življenju ter prevzemanje skupne odgovornosti za razvoj, ne le iskanje krivde za konflikte in nesoglasja zgolj na strani ene ali druge skupnosti (Klopčič 2004, 10).

Slaba stran pa je, če tako kot nekoč Martin Luther King upamo na prihodnost, »slepo za barvo kože«, da politike raznovrstnosti težijo k napihovanju pomena etničnega izvora. Razlik ne blažijo, ampak jih institucionalizirajo. Sicer pa tako politika raznovrstnosti kot zagotavljanja enakopravnosti zgrešita dejstvo, da krivice le niso enake za vse manjšine. Glede na zaposlovanje, revščino, prostorsko segregacijo in poroke črnci ostajajo ločena skupina. Uspeh boja za državljanske pravice lepo ponazarja dejstvo, da so izključno beli organizmi moči veliko Američanom neprijetni. A čeprav si večina želi več raznolikosti, se še vedno niso sprijaznili z ukrepi, oblikovanimi za njeno doseganje, in njihova prihodnost tako ostaja negotova (Le Monde diplomatique 2007).

7 LITERATURA

Amnesty International Slovenia. 2009. Zahtevamo dostojanstvo. *Amnesty akcija*, 9. junij. Dostopno prek: <http://www.amnesty.si/ocp/pod-delov/dostojanstvo-cloveka> (8. december 2009).

--- 2006. *Diskriminacija Romov se začne že v osnovnošolskem izobraževanju*. Dostopno prek: <http://www.amnesty.si/sl/node/709> (11. december 2009).

Erjavec, Karmen. 2000. *Mi o Romih: diskriminatorski diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Open Society Institute – Mediawatch.

European Network Against Racism. 2009. *Odziv na rasizem v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.stop-discrimination.info/fileadmin/pdfs/Europ_ische_Inhalte/Pres_s_Dossi_er_PDFs/Racism/Slovenia_SL.pdf (2. november 2009).

European Roma Rights Centre. 2006. *Prepoznavanje rasne diskriminacije in borba proti njej: kratek vodič*. Dostopno prek: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1925> (14. december 2009).

Ferfila, Bogomil. 2006. *Svet na dlani*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

F. Healey, Joseph. 2006. *Race, Ethnicity, Gender and Class*. London: Pine Forge Press.

Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji. 2007. *Tretje poročilo Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti /ECRI/ o Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.coe.si/sl/novice/tretje_porocilo_evropske_komisije_za_boj_proti_rasizmu_in_nestrpnosti/_ecri/_o_sloveniji/ (2. marec 2010).

Klopčič, Vera. 2004. *Evropa, Slovenija in Romi*. Dostopno prek: http://www.ds-rs.si/dejavnost/posveti/posvet_01072004/VeraKlopacic.doc (3. januar 2006).

Le Monde diplomatique. 2007. Ameriški zgled, maj. Dostopno prek: <http://www.monde-diplomatique.si/?mod=aktualno&action=viewOne&ID=334> (18. februar 2010).

Pirc, Vanja. 2003. Slovenski rasizem. *Mladina*, 28. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tednik/200328/clanek/rasizem/> (3. januar 2006).

RTVSLO. 2009. *Intervju: Dr. Jože Trontelj*. Dostopno prek: <http://209.85.129.132/search?q=cache:tnlmihE-yiYJ:www.rtv slo.si/odprtikop/intervju/dr-joze-trontelj/+zdravstvena+oskrba+%C4%8Crncev+v+ZDA&cd=2&hl=sl&ct=clnk&gl=si> (25. marec 2010).

R.Yetman, Norman in C.Hoy Steele. 1971. *Majority and minority*. Boston: The University of Kansas.

Schloredt, Valerie. 1993. *Martin Luther King: veliki ameriški voditelj za črnske pravice*. Celje: Mohorjeva družba.

Šiftar, Ivanek. 1970. *Cigani minulost v sedanjosti*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Škerlj, Božo. 1949. *O človeških rasah in rasizmu*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.

Tomovič, Brina. 2008. *Od suženjstva preko rasizma v Belo hišo*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/od-suzenjestva-preko-rasizma-v-belo-hiso/93923> (8. december 2009).

Ule, Mirjana. 1999. *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2004. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Upelj, Boris. 2006. Dejstva: Kdo so Romi in od kod prihajajo? *Dnevnik*, 16. november. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/212295> (15. november 2009).

Varga, Romeo in Helga Lukač. 2007. *Kulturne značilnosti Romov – na kratko!* Murska Sobota: Regionalna razvojna agencija Mura.

Zgodovina Črncev. 2010. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~sspsskva/R04/2a2/zgodovinaa.html> (7. januar 2010).

Zveza Romov Slovenije. 2009. *Osveščanje in boj proti predsodkom do Romov*. Dostopno prek: <http://www.zveza-romov.si/Projekti,632,0.html> (10. december 2009).